

Ervaringen met het Netwerk Bodem en Ondergrond in de Leidse regio

Vallen en weer opstaan

Jeroen Brouwer is beleidsmedewerker omgevingskwaliteit bij de afdeling Ruimte en Veiligheid van Gemeente Katwijk.

Netwerk Bodem en Ondergrond Leidse regio wordt gefaciliteerd door Henk Puylaert en Anne Witteveen (H2Ruimte), die ook bijgedragen hebben aan de totstandkoming van dit artikel. Financiële ondersteuning voor het netwerk is geleverd door het uitvoeringsprogramma van het Convenant Bodem en Ondergrond en Provincie Zuid-Holland.

Het begon twee jaar geleden met een boude uitspraak: 'Ik ga het anders doen.' Geen factsheets, visiedocumenten en andere zaken die gedoemd zijn tot stofaantrekkers in de boekenkast. En het moet uit zijn met straffeloos de ondergrond als blunderput te gebruiken. Regie moet er zijn zoals ook de Omgevingswet met 'integraal' beoogd. Dat zou geen punt moeten zijn voor ruimtelijke ordenaars, maar de praktijk blijft weerbarstig. Toch schiet het missiewerk in de Leidse regio wortel, mede dankzij het Netwerk Bodem en Ondergrond.

Een aantal jaren geleden heb ik als bodemadviseur bij een gemeente de mogelijkheid benut om in het kader van verbreed bodembeleid een traject te doorlopen gericht op het versterken van de interne bewustwording over kansen vanuit ondergrond voor ruimtelijk beleid. Het leverde een mooi bodemboek op en een aantal enthousiaste collega's. Jaloers blikken bodemcollega's bij buurgemeenten nog altijd naar het boek. Zij hebben nog geen product waarin hun kennis is vastgelegd en ontsloten voor collega's. Helaas moet ik na enige tijd toch constateren dat ik er niet veel wijzer van ben geworden. Mijn maatje heeft een andere baan en het adviesbureau dat mijn gemeente inhuurt voor de opstelling van een strategische langetermijnsvisie, heeft geen affiniteit met de ondergrond. En dan is de Omgevingswet in aantocht, die integraal werken propageert. De vraag is hoe ik daarmee moet omgaan.

Nieuwe kennissen

Nog meer ondergrondkennis is niet de oplossing om bij de relevante opgaven op de agenda te komen. Ook een volle gereedchapskist helpt niet om vooruit te komen. Bodemkaarten pikken collega's van 'ruimte' graag mee. Vervolgens hoor je nooit meer wat terug. Zo goed waren die kaarten nu toch ook niet? Dit moet anders! Alleen is maar alleen; zonder kennissen kom je nergens. Een veel sterker netwerk is nodig: intern en extern. De voorbereidingen voor een regionale omgevingsvisie, die de kapstok is voor de omgevingsvisie van elke deelnemende gemeente, is een kans. Stel dat ondergrond daarin goed is te verankeren, dan heb ik in mijn organisatie een extra argument in handen. Ik besluit bodemmedewerkers van omliggende gemeenten te benaderen, evenals de omgevingsdienst en het waterschap. Ik wijs hen op het grote belang van ondergrond in toekomstige op-

▲ De ingang van de ondergrondse parkeergarage in het duin, tevens kustversterking, met Katwijk's icoon De Witte Kerk op de achtergrond.

»

gaven, de kansen van de ondergrond voor de oplossing van die opgaven en de noodzaak om samen op te trekken. De ondergrond houdt tenslotte niet op bij de gemeentegrens. Snel heb ik twintig mensen bij elkaar die aan een regionaal netwerk deel willen nemen. Ook de provincie haakt aan. Zij heeft wel ambities op ondergrondgebied, maar heeft een tekort

Opgaven moeten concreet zijn, praktisch toepasbaar en gericht op actie

aan relevante kennis bij de gemeenten. Een win-winsituatie is zo gecreëerd en het Regionale Netwerk Bodem en Ondergrond Leidse regio ziet het licht. Drinkwaterbedrijf Dunea, met grote belangen in de ondergrond, sluit eveneens aan.

Bewustwording

De eerste drie bijeenkomsten van het netwerk zijn op bewustwording gericht, met vragen als wat de ondergrond te bieden heeft, hoe je ondergrond aan relevante maatschappelijke opgaven verbindt en hoe je elkaar in de regio kunt helpen.

Direct valt op dat bodem en ruimtelijke ordening in de gemeentelijke praktijk parallelle structuren zijn. Kennis van de bodem is door vele gemeenten weggezet bij de omgevingsdienst. Dat betekent een ander gebouw, andere mensen, andere deuren om te openen en uurtje-factuurtje. Uit het oog, uit het hart en vooral een 'uitvoeringsfabriek'.

Het blijkt lastig voor zowel de traditionele bodemmedewerkers als voor breed georiënteerde bovengrondse ruimtelijke ordeningsmedewerkers om onderwerpen aanpalend aan hun vakgebied te bespreken. Zo blijft een sessie over kernwaarden en identiteit van een gemeente en hoe ondergrond daaraan kan bijdragen, steken in een kennisoverdracht tussen specialist (archeoloog) en de rest van de groep. Onbekend terrein maakt onzeker. 'Moet ik dat allemaal weten? Dat is een vak apart!'

Voor de deelnemers de les dat ze niet zelf alles hoeven te weten, maar wel moeten weten bij wie ze voor welk onderwerp moeten zijn en wie je moet mobiliseren voor een integrale inbreng vanuit ondergrond in verbinding met de bovengrond in een planproces of project.

Pas op de plaats

Die sessie was aanleiding om regiogemeenten afzonderlijk te benaderen: wat leeft er in de gemeente en waarmee kan het netwerk helpen? Enkele gesprekspartners gaven aan de zin van het netwerk niet te zien: 'Bodem en ondergrond is geen item in de gemeente'. Oeps! Wel een eerlijk signaal, maar blijkbaar heeft de fase van bewustwording niet overal haar werk goed gedaan. Als men niet inziet dat ondergrond een onlosmakelijk bestanddeel van ruimtelijke ontwikkeling vormt, dan is er nog een lange weg te gaan.

De interviews leveren twee rode draden op. Als eerste: onderwerpen (of opgaven) moeten concreet zijn, praktisch toepasbaar en gericht op actie. Zo kunnen meer mensen per gemeente, uit diverse werkvelden, aansluiten bij de bijeenkomsten. Als tweede de verbinding met actuele onderwerpen. De top drie is: de regionale en gemeentelijke omgevingsvisies, klimaatadaptatie en energietransitie. Deze onderwerpen zijn in de volgende fase van het netwerk aan de orde gesteld: de fase van oefenen met toepassing in de gemeentelijke praktijk.

Oefenen in de praktijk

Een van de gemeenten uit het netwerk is bezig met een omgevingsvisie, opgesteld door een stedenbouwkundig bureau. We verkennen hoe vanuit ondergrond kwaliteit is toe te voegen aan de gemeentelijke opgaven. Van identiteit tot behoud bollenteelt, klimaatadaptatie, zoute kwel, bodemdaling en energietransitie: de ondergrond doet ertoe! In twee uur tijd is de ondergrond op de agenda gezet. Echter, een half jaar later verschijnt de concept omgevingsvisie en is van dit alles weinig

Steeds meer leefomgevingscollega's gaan mee in een 3D-ordeningsaanpak

terug te vinden. Vervolgens blijkt toch dat het netwerk betekenis heeft. De provincie pakt in de zienswijze op de omgevingsvisie de geringe aandacht voor een duurzame omgang met de ondergrond op. Niet in een rol met het boze vingertje, maar als dienstverlener. Het

aanbod is om met hulp van omgevingsdienst en provincie een verbeterslag te maken. De gemeente omarmt dit.

De sessies over klimaatadaptatie en energietransitie zijn heel praktisch door met straten en wijken uit de deelnemende gemeenten te werken. Bij klimaatadaptatie is gewerkt aan de (her)inrichting van een straatprofiel. Voor de

‘Bodem en ondergrond is geen item in de gemeente’. Oeps!

energietransitie (met aardgasloos in het vooruitzicht) staat de vraag centraal wat dit gaat betekenen voor de ondergrond. In beide sessies is de opkomst hoog. Veel nieuwe gezichten, vooral uit de hoek van openbare ruimte. Drie wethouders nemen deel aan de sessie over de energietransitie. Een van hen spreekt aan het eind zijn bewondering uit voor het netwerk. ‘Dit netwerk biedt de kans om van elkaars kennis en expertise te profiteren, van elkaar te leren door bij elkaar in de keuken te kijken! Het is belangrijk om deze manier van werken in de komende jaren te benutten en verder te ontwikkelen: netwerkend werkend geeft energie aan de uitdagingen waar we voor staan. Die zijn complex en kunnen niet vanuit een gezichtspunt of discipline worden aangepakt.’ Het zou goed zijn dat deze wethouder zijn collega’s in de regio stimuleert om zo te denken.

Deze sessies laten zien dat ondergrond vele dimensies kent zonder dominantie. Het gaat om samenhang tussen onderwerpen en tussen onder- en bovengrond: 3D-ordening met maatschappelijke opgaven als start. Over de vraag hoe we de leefomgeving prettig maken en houden. De sessies laten zien hoe belangrijk beheeraspecten zijn. Beheerders zijn geen remmers, maar mensen met gezond verstand en creatief in het voor elkaar krijgen van de dingen waar we elke dag in straat en buurt gemak van hebben. Laten we die kennis veel eerder benutten.

Opbrengst van twee jaar netwerk

Steeds meer leefomgevingscollega’s gaan mee

in een 3D-ordeningsaanpak. Het netwerk levert waardevolle contacten bij relevante organisaties en zorgt voor de ontmoeting met inspirerende mensen. De netwerkbijeenkomsten maken duidelijk wat het belang van verbinding zoeken in algemene zin is. En dat het steeds drukker zal worden in de ondergrond. Als we de ondergrond niet netjes in samenhang met de bovengrond ordenen, komen we in een enorme chaos terecht, bovendien onbetaalbaar. Vooral de mensen van beheer drukken ons met de neus op de feiten ongeacht of het om groenbeheer of riolering gaat. Afstemming is hard nodig evenals ruimte openlaten voor toekomstige voorzieningen in die ondergrond. Graafrust is voor bewoners een kwaliteit.

De deelnemers zijn zich meer bewust van wat in de ondergrond speelt en hoe dat verbonden is met andere items in de onder- en bovengrond. De inbrengers van de casussen hebben nuttige adviezen gekregen. Een succes met blijvende impact is de opstelling van de provincie naar de gemeente: de provincie maakt duidelijk dat ze in zwaartepunt op bijvoorbeeld omgevingsvisies zal sturen op een integrale aanpak van onder- en bovengrond. Een ander succes is dat met inbreng vanuit het netwerk een stevig ondergrondhoofdstuk in de regionale agenda voor de omgevingsvisie Hart van Holland tot stand is gekomen. Dit is een kader voor de uitwerking in de omgevingsvisie van elke gemeente. Het is ook een oproep om urgenties als

De ondergrond houdt tenslotte niet op bij de gemeentegrens

energietransitie, bodemdaling, verzilting, klimaatverandering, duurzame productie van land- en tuinbouwgewassen en drukte in de ondergrond echt op te pakken. Een laatste succes zit in de groei van het aantal deelnemers: twee gemeenten die eerder zijn afgehaakt, komen weer terug en de netbeheerder gaat structureel meedoen. Van oefenen gaan we nu de fase in van toepassen in de eigen praktijken. «